

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І.
МЕЧНИКОВА
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ТА ПРАВОСУДДЯ

ОСНОВИ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Електронний методичний посібник
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 Право

ОДЕСА
2023

УДК 41ЄС(072)
О-753

Укладач:

М. О. Саракуца, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права та правосуддя економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Рецензенти:

Є. Д. Стрельцова, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

А. В. Левенець, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права та правосуддя економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

*Рекомендовано вченою радою економіко-правового
факультету ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 10 від 26 червня 2023 р.*

О-753 **Основи права Європейського Союзу [Електронний ресурс] :** електрон. методичний посібник для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 Право / уклад.: О. М. Саракуца. – Одеса, 2023. – 53 с. – 0,9 МБ.

Методичний посібник укладений на основі робочої програми навчальної дисципліни «Основи права Європейського Союзу» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 Право. Методичний посібник містить загальну структуру курсу, методичні рекомендації для підготовки до практичних занять, теми письмових доповідей та список рекомендованої літератури до вивчення питань.

УДК 341ЄС(072)

© Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, 2023

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Зміст навчальної дисципліни	7
Плани практичних занять, завдання для самостійної роботи здобувачів та методичні рекомендації до вивчення питань теми	12
Методичні рекомендації до написання доповіді	36
Питання до заліку	38
Список рекомендованих джерел	41
Умовні скорочення	52

ВСТУП

Необхідність вивчення європейського права обумовлена його провідною роллю в регулюванні інтеграційних процесів. В результаті цього склалася самостійна правова система, що є унікальною за своєю природою, і яка займає самостійне місце стосовно як національного права держав-членів, так і міжнародного права.

Європейське право – це система правових норм, яка регулює процеси європейської інтеграції та діяльність ЄС. Європейське право сьогодні стало життєво важливим фактором не тільки європейського, але й світового розвитку. Беручи до уваги євроінтеграційні наміри України та процес адаптації українського права до європейських стандартів, що зараз відбувається, стає зрозумілою необхідність вивчення цієї навчальної дисципліни.

Предметом навчальної дисципліни «Основи права Європейського Союзу» є процеси еволюції та сучасного функціонування інститутів і норм європейського права.

Основною **метою курсу** є формування теоретичних знань про правову природу та право Європейського Союзу як правового утворення особливого виду.

Вивчення учбової дисципліни «Основи права Європейського Союзу» спрямовано на досягнення наступних **завдань**:

- ознайомлення здобувачів з євроінтеграційними ідеями з середньовіччя до сьогодення;
- вивчення поняття, сутності, правової природи європейського права та його місця в правовій системі Європи;
- дослідження структури та системи права ЄС, основних принципів його діяльності;
- визначення поняття, особливості та класифікації компетенції ЄС;
- аналіз джерельної бази Європейського Союзу;
- з'ясування здобувачами правового статусу, компетенції, структури, порядку формування Європейської Ради, Парламенту ЄС, Ради ЄС,

Європейської Комісії, Суду ЄС, Європейського омбудсмена, консультативних органів та установ ЄС;

- дослідження основ правового статусу людини і громадянина за правом ЄС;
- висвітлення основних етапів та правової бази співробітництва України та Європейського Союзу;
- засвоєння здобувачами специфічної лексики і термінології, що застосовується в праві Європейського Союзу.

Для досягнення вказаної мети та завдань передбачається проведення лекцій, практичних занять, а також самостійна робота здобувачів для найліпшого опанування наукової літератури та нормативного матеріалу ЄС. Важливою формою засвоєння матеріалу є проведення практичних занять, на яких, поряд з опитуванням здобувачів, проводяться обговорення дискусійних питань, доповіді, тестування, експрес-опитування та інші форми контролю. Самостійна підготовка передбачає написання рефератів, доповідей та повідомлень, аналіз нормативних актів і літературних джерел, огляд бібліографії. Здобувач повинен пам'ятати, що самостійна та індивідуальна робота є однією з важливіших форм навчального процесу при підготовці юристів-правознавців. Вона створює можливість глибшого опанування основних теоретичних положень, понять та категорій, що становлять основний зміст навчальної дисципліни, а також дозволяє здобувачам самостійно поглиблювати і відпрацьовувати володіння основними методами наукового дослідження.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі повинні:

знати: фундаментальні поняття і категорії європейського права; основні етапи формування та організаційний механізм Європейського Союзу; співвідношення міжнародного права та права ЄС; особливості відповідальності за порушення норм права Європейського Союзу як державами-членами, так і ЄС; основні джерела правової системи Європейського Союзу; принципи, що визначають співвідношення європейського права та національного права

держав-членів Європейського Союзу; основу інституційної структури Євросоюзу; предмети ведення і повноваження Європейського Союзу; порядок вирішення спорів та здійснення судової юрисдикції в ЄС; правову базу та основні напрямки співробітництва України та ЄС; інститути, форми та напрямки зовнішньополітичної діяльності Європейського Союзу.

вміти: орієнтуватися в структурі нормативних актів ЄС, тлумачити норми права ЄС; аналізувати джерела права ЄС, включаючи рішення Суду ЄС та міжнародні договори Європейського Союзу; використовувати норми національного законодавства з урахуванням положень права ЄС.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОНЯТТЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА.

Тема 1. Поняття та основні категорії європейського права.

Вступ до курсу. Поняття європейської інтеграції. Європейська інтеграція та міжнародні організації на території Європи. Європейський Союз сьогодні: поняття, склад, територія, офіційні мови та символи. Співвідношення території ЄС та Шенгенського простору. Зона «євро». Феномен ЄС як державотворення.

Право Європейського Союзу – поняття та сутність. Співвідношення термінів „право Європейського Союзу” та „європейське право”. Поняття правової системи ЄС. Предмет та методи правового регулювання у праві ЄС.

Поняття та структура права ЄС як науки та навчальної дисципліни.

Правові основи членства держав у Європейському Союзі. Копенгагенські критерії та роль Ради Європи. Об’єктивні та суб’єктивні критерії членства в Європейському Союзі. Процедура набуття членства в ЄС, її стадії. Питання виходу з ЄС – нормативна основа та ситуація з Великобританією.

Тема 2. Історія створення та еволюція ЄС.

Розвиток ідей об’єднання Європи: від середньовіччя до Другої Світової війни. Передумови створення ЄОВС та ЄЕС. Створення Європейського Об’єднання Вугілля та Сталі, Паризький договір 1951р. Створення Європейського Економічного Співтовариства та Співтовариства з атомної енергії (Євратома), Римські договори 1957 р. Еволюція ЄЕС до ЄС: від Римського Договору до Маастрихтських угод. Перші етапи розширення ЄЕС. Єдиний Європейський Акт. Європейське політичне співробітництво.

Створення Європейського Союзу (ЄС), Маастрихтський договір 1992 р, його правова сутність. Амстердамський (1997 р.) та Ніщський (2001 р.)

договори – подальше реформування ЄС. Лаакенська декларація: підготовка до нового розширення та реформи. Робота Європейського Конвенту, етапи розробки Конституції ЄС. Приєднання 12 нових держав-членів. Підписання Конституції та невдача в її ратифікації. Політична криза та розробка Лісабонської угоди, її сутність. ЄС сьогодні: тенденції та перспективи.

Тема 3. Правова природа та принципи права ЄС.

Співвідношення європейського та національного права. Наднаціональний характер ЄС. Поняття „*acquis communautaire*”. Європейське та міжнародне право. Дія норм європейського права у часі та просторі.

Принципи права ЄС: поняття та класифікація. Принцип автономності правопорядку ЄС. Принцип верховенства права ЄС щодо національного права держав-членів: історія становлення принципу, поняття, особливості застосування в окремих державах-членах. Принцип прямої дії права ЄС у національних правопорядках держав-членів: історія становлення принципу, поняття, умови визнання, відмінність від прямого застосування.

Принцип субсидіарності та пропорційності. Юрисдикційна захищеність права ЄС. Відповідальність держав-членів за порушення європейського права. Правова природа, види та елементи відповідальності ЄС. Міжнародна правосуб'єктність ЄС.

Тема 4. Поняття, особливості та види компетенції ЄС.

Поняття і класифікація цілей Європейського Союзу, їх види (цілі створення та цілі діяльності), спосіб їх закріплення в установчих документах.

Компетенція Європейського Союзу: правова природа, структура та зміст. Характеристика основних категорій та видів компетенції ЄС.

Відмінності компетенції ЄС в залежності від сфери діяльності. Імплементация цих рішень на національному рівні. Інститути, на які покладено реалізація компетенції ЄС. Юридичні процедури розширення компетенції ЄС. Можливість повернення компетенції ЄС державам-членам. Державний

контроль за реалізацією компетенції ЄС.

Тема 5. Джерела європейського права.

Вертикальна структура права ЄС – система його джерел. Сутність та особливості джерел права Європейського Союзу. Їх загальна класифікація. Засновницькі угоди – базові джерела первинного права. Внутрішнє право ЄС як джерело вторинного (похідного) права. Поняття «законодавчих» та «не законодавчих» актів ЄС. Класифікація та правова сутність джерел вторинного права (регламенти, директиви, рішення). Рішення Суду ЄС як джерело європейського права. Міжнародні угоди ЄС. «М'яке» (гнучке) право ЄС.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ІНСТИТУЦІЙНА СТРУКТУРА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Тема 6. Інституційна структура Європейського Союзу: загальна характеристика та правовий статус політичних інститутів.

Концептуальні основи інституціональної системи. Класифікації інститутів та органів ЄС. Установча, законодавча, бюджетна, виконавча функції: розподіл повноважень.

Європейська Комісія. Наднаціональний характер ЄК. Її склад, функції, обов'язки, повноваження. Зовнішні функції ЄК. Права ЄК у відношенні держав-членів ЄС. Тенденція розвитку ЄК.

Європейська Рада – статус і повноваження. Статус держави-члена, що є головою ЄС. Президент Європейської Ради: порядок обрання, повноваження.

Рада Європейського Союзу. Рада ЄС як інститут представництва країн-членів, порядок її формування. Організація діяльності та прийняття рішень Ради Європейського Союзу.

Європейський парламент. Загальноєвропейські вибори до Парламенту. Функції, процедура роботи, місце в системі наднаціональних органів ЄЕС, сфера компетенції. Система представництва держав-членів ЄС в ЄП.

Перспективи розвитку ЄП після Лісабонської угоди. Тенденція збільшення ролі представницьких установ.

Рахункова Палата (Палата Аудиторів) – спеціалізований інститут ЄС. Роль Рахункової Палати у функціонуванні ЄС.

Законодавчий процес ЄС: поняття та основні суб'єкти. Законодавчі процедури у ЄС. Бюджетний процес.

Тема 7. Судова система, консультативні та спеціалізовані органи ЄС.

Загальна характеристика судової системи ЄС. Суд Європейського Союзу: юрисдикція, порядок формування, принципи функціонування, процедура розгляду справ. Опосередковане оскарження та преюдиціальна процедура. Особливості судового прецедента в європейському праві. Трибунал (Трибунал першої інстанції): статус та повноваження. Інститут генеральних адвокатів.

Роль консультативних та спеціалізованих органів в функціонуванні Європейського Союзу. Комітет постійних представників (КОРЕПЕР), його склад та функції. Підкомітет заступників постійних представників. Економічний і Соціальний Комітет (ЕКОСОК): Порядок формування та функції. Комітет регіонів: склад, порядок формування, повноваження. Омбудсман: порядок призначення, функції. Порядок звернення до Омбудсмана, юридична сила рішень.

Агенції (установи) ЄС: статус, функції та завдання.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ЄС

Тема 8. Європейське право в галузі захисту прав людини.

Етапи розвитку захисту прав людини в праві ЄС. Роль прецедентного права Суду ЄС. Договір про ЄС та Лісабонська угода в регулюванні статусу людини в ЄС. Місце Європейської конвенції по правах людини (ЕКПЛ) у європейському правопорядку. Хартія Європейського Союзу про основні права 2000 р.:

передумови прийняття, новели, статус серед інших джерел права ЄС.

Сутність та принципи громадянства ЄС. Основні права та обов'язки людини та громадянина в ЄС. Гарантії прав та свобод людини та громадянина в ЄС: інституціональні, процесуальні та матеріальні. Допустимі обмеження здійснення прав і свобод, їх межі.

Співробітництво ЄС та Ради Європи стосовно захисту прав людини.

Тема 9. Діяльність ЄС на міжнародній арені.

Зовнішньополітична діяльність Євросоюзу. Співробітництво із третіми країнами та гуманітарна допомога. Відносини ЄС з міжнародними організаціями. Делегації Союзу. Спільна зовнішня політика та політика безпеки (СЗПБ): специфіка правового регулювання. Принципи, інститути та засоби здійснення СЗПБ. Верховний представник із закордонних справ та безпекової політики (ВП): статус і повноваження. Спеціалізовані органи, підзвітні ВП. Європейська служба зовнішньополітичної діяльності.

Спільна політики безпеки та оборони ЄС як автономна складова Спільної зовнішньої політики та політики безпеки.

Тема 10. Правове регулювання співробітництва України та ЄС.

Основні етапи еволюції співробітництва України та ЄС. Угода про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС: правова сутність. Спільна Стратегія ЄС щодо України. Європейська політика сусідства (ЄПС). План дій Україна – ЄС: основні положення. Правове регулювання Східного Партнерства. Адаптація українського законодавства до європейських стандартів – основні напрямки. Безвізовий режим між Україною та ЄС – принципи та умови.

Інституційна структура співробітництва України та ЄС. Угода про Асоціацію між Україною та ЄС – правова сутність. Перспективи розвитку відносин України та Європейського Союзу.

ПЛАНІ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОНЯТТЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА.

Практичне заняття 1

Тема: Поняття та основні категорії європейського права.

Розгляд теоретичних питань.

1. Поняття та етапи європейської інтеграції.
2. Європейський Союз: поняття, склад, територія.
3. Поняття та сутність права Європейського Союзу.
4. Співвідношення термінів «право ЄС» та «європейське право». Методи правового регулювання у праві ЄС.
5. Членство в Європейському Союзі: умови та категорії.
6. Вихід зі складу ЄС.

Теми доповідей (на вибір):

1. Теорії європейської інтеграції.
2. Поняття та сутність Копенгагенських критеріїв.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

При вивченні даної теми здобувач має звернути увагу на визначення поняття європейської інтеграції, простежити її етапи у двадцятому сторіччі. Слід також назвати усі регіональні організації, які функціонують на території Європи.

ЄС є унікальним міжнародним утворенням, оскільки поєднує в собі ознаки міжнародної організації та держави, хоча формально не є ані тим, ані іншим. Тому необхідно дати визначення Європейському Союзові, проаналізувати теорії його виникнення (федералістські, міжнародні та автономні). Дуже

важливим є визначення структури сучасного Європейського Союзу, територіальної сфери його діяльності, висвітлення особливостей цього об'єднання як феномену державотворення.

Поняття «права Європейського Союзу» та «європейського права» – загальні риси та відмінності. «Європейське право» як наука та навчальна дисципліна, поняття інституційного та матеріального права ЄС.

При вивченні даної теми здобувачу необхідно також проаналізувати комплексну юридичну природу права Європейського Союзу, яке об'єднує в собі ознаки, притаманні як міжнародному, так і внутрішньодержавному праву, містить норми різних галузей та правових інститутів. При цьому потрібно враховувати, що з огляду своїх юридичних ознак воно поєднує традиції як англосаксонської, так і романо-германської правових сімей.

Доцільним є провести аналіз предмету, об'єкту та методів регулювання європейського права, в першу чергу методів уніфікації та гармонізації.

Слід також розглянути коло суб'єктів європейського права, поняття

«Шенгенських угод», «зони євро», вказати держави, які не входять в дані об'єднання або входять з обмеженнями.

Загалом необхідно проаналізувати поняття та умови членства в Європейському Союзі (Копенгагенські критерії), його відмінності від асоціативного членства та проаналізувати роль Ради Європи у контролі за виконанням умов вступу до ЄС державами – аплікантами. Порівняти об'єктивні та суб'єктивні критерії членства в Європейському Союзі.

В контексті сучасної ситуації доцільно також дослідити порядок та правові наслідки виходу з ЄС як на основі засновницьких договорів, так і на практиці виходу Великобританії.

Джерела, рекомендовані до заняття:

Законодавство Європейського Союзу:

1. European Council. Copenhagen Criteria/ European Council. URL: http://europa.eu/rapid/press-release_DOC-93-3_en.htm?locale=en

Основна література:

2. Право Європейського Союзу: основи теорії: підручник /за заг. ред. І.В.Яковюка. Харків: Право, 2019. 360 с.

Додаткова література:

3. Березовська І. А. Угоди про асоціацію в Європейському Союзі. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2014. Випуск 121 (частина І). URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2385/2118>.

4. Бойчук Д.С., Галич К.В., Ходосов О.О. Щодо питання виходу держав-членів із Європейського Союзу: процедура, причини та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8/2020. С. 502-506.

5. Шевчук Б. Засади функціонування Європейського Союзу. *Збірник наукових праць*. 2015. Вип. 44 С. 21-28.

6. Яковлев В. В. Brexit як майбутній прецедент застосування статті 50 Договору про Європейський Союз. *Альманах міжнародного права*. 2017. Випуск 17. С. 29-38.

Практичне заняття 2

Тема: Історія створення та еволюція ЄС.

Розгляд теоретичних питань.

1. Розвиток євроінтеграційних ідей від Середньовіччя до кінця Другої Світової війни.
2. Створення Європейського Об'єднання Вугілля та Сталі.
3. Європейське Економічне Співтовариство та Співтовариство з атомної енергії (Євратом). Сутність договорів, діючі органи.
4. Основні етапи еволюції ЄЕС з Римських до Маастрихтських угод.
5. Створення Європейського Союзу, його правова сутність.
6. Подальше реформування ЄС: Амстердамська, Ніщцька угоди, Лаакенська декларація, розширення ЄС 2004-2006 рр.
7. Конституція ЄС: розробка, підписання та ратифікація, правова сутність.

8. Інституційна криза в ЄС та розробка Лісабонської угоди.
9. Сучасні проблеми та тенденції розвитку ЄС.

Теми доповідей (на вибір):

1. Розвиток пан європейського руху до середини 20-го сторіччя.
2. Основні етапи розширення ЄС.
3. Правовий аналіз Лісабонської угоди.
4. Основні сценарії подальшого розвитку Європейського Союзу.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Незважаючи на те, що початком європейської інтеграції прийнято вважати середину 20-го сторіччя, проекти об'єднання Європи з'явилися ще з середньовіччя. Для розуміння тенденцій та особливостей розвитку сучасної інтеграції потрібно висвітлити її історичні та політичні витoki, а також звернути особливу увагу на зміст та розвиток “Європейської ідеї”.

Першою інтеграційною організацією, з якої почалось будівництво ЄС, стало Європейське об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС). Необхідно зрозуміти причини, в силу яких повномасштабна інтеграція почалась саме з вугільного та сталеливарного секторів промисловості, проаналізувати норми укладеної угоди. Іншим кроком у будівництві ЄС стало укладення Римських угод. Здобувач має звернути увагу на головні положення угод, з'ясувати ті якісні зміни, що вони привнесли до інтеграційного утворення.

При вивченні правових форм інтеграційного процесу в Співтовариствах в 1960-70-ті рр. треба звернути особливу увагу на «Угоду про злиття», яка завершила процес об'єднання трьох Співтовариств в *de facto* єдину організацію а також на Єдиний Європейський акт.

Сучасний етап в розвитку інтеграції відкриває Договір про ЄС, підписаний в Маастрихті у 1992 р. Він заснував нову інтеграційну організацію, але в той же самий час зберіг усі три Співтовариства. Здобувачу необхідно проаналізувати структуру ЄС, щоб зрозуміти цей синтез трьох різних структурних компонентів (опор), кожен з яких мав свою власну правову основу.

Кінець 20-го – початок 21-го сторіччя ознаменувався підписанням декількох реформаторських угод, які пристосовували правову природу ЄС до сучасних змін та реалій. Для ознайомлення з сучасною правовою базою Європейського Союзу, треба розглянути Амстердамську, Ницьку угоди, угоди про приєднання нових членів. Що нового вони привнесли до організації та діяльності ЄС?

Особливим предметом вивчення є Конституція для Європи (2004) та Лісабонська угода (2008). Основне питання, яке треба з'ясувати: чому незважаючи на те, що Конституція повинна була кардинально змінити саму природу ЄС, упорядкувати його структурну організацію та просунути європейську інтеграцію на якісно новий етап розвитку, її ратифікація потерпіла фіаско. Для того ж, щоб уявити сучасну ситуацію в ЄС, здобувачу слід провести порівняльний аналіз положень Конституції та Лісабонської (Реформаторської) угоди та простежити увесь процес її розробки та прийняття.

Джерела, рекомендовані до заняття:

Законодавство Європейського Союзу:

1. Consolidated version of the Treaty on the European Union. *Blackstone's EU Treaties and legislation*/ N.Foster (ed.). Oxford: Oxford University Press, 2014. Pp.1-20.
2. Treaty on European Union, together with the complete text of the Treaty establishing the European Community. *Official Journal of the European Communities*. C 224 Volume 35, 31 August 1992.
3. Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts. Luxemburg, 1997. (Амстердамський Д-р 1997 р.).
4. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. *Official Journal of the European Union*. C 306, Volume 50, 17 December 2007.

Основна література:

5. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / М.В. Буроменський, Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова та ін.; за заг. ред. М. В. Буроменського. Х. : Право, 2015. 328 с.

Додаткова література:

6. Право Європейського Союзу: навч.-метод. посіб. для практ. занять та самостійної роботи / за ред. М. Р. Аракеляна; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». О.: Фенікс, 2019. 144 с.

7. Саракуца М.О. Правовий аналіз Лісабонського Договору. *Правова держава*. 2008. № 10. С. 291-296.

Практичне заняття 3

Тема: Правова природа, принципи та компетенція ЄС.

Розгляд теоретичних питань.

1. Характеристика основних принципів права ЄС.
2. Особливості застосування принципів субсидіарності та пропорційності.
3. Міжнародна правосуб'єктність ЄС.
4. Співвідношення міжнародного та європейського права. Національне та європейське право.
5. Відповідальність держав-членів та Європейського Союзу за порушення права ЄС.
6. Поняття, правова природа та особливості компетенції ЄС.
7. Основні класифікації компетенції ЄС.

Теми доповідей (на вибір):

1. Цінності ЄС, їх практичне значення
2. Особливості правової природи ЄС.
3. Правова сутність принципів субсидіарності та пропорційності.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Право Європейського Союзу – унікальний правовий феномен, що склався

в ході розвитку європейської інтеграції в рамках Європейських співтовариств і Європейського Союзу, результат реалізації наднаціональної компетенції інститутів ЄС.

Поняття «принципи права ЄС» характеризує його головні ідеї та внутрішні особливості як самостійної правової системи. Здобувачу необхідно проаналізувати їх зміст та джерела, розглянути їх класифікацію з огляду на сфери діяльності ЄС.

Неоднозначність права ЄС потребує його порівняльного аналізу з іншими правовими системами, які існують в сучасному світі, тобто з національним та міжнародним публічним і приватним правом. Поряд з теоретичним аспектом даного питання, дуже важливою є практична сторона. Необхідно уявити, як на практиці повинні вирішуватись колізії, виникаючі між правом ЄС та правом держав-членів а також інших країн. Для цього здобувачу потрібно розкрити як вплив правових традицій країн Європи на правову систему Європейського Союзу так і правові наслідки участі держав у Європейському Союзі. Визначити елементи романо-германської (континентальної) і англосаксонської правових сімей у праві Європейського Союзу.

Компетенція є складним поняттям, яке включає в себе мету, функції, повноваження та предмети відання органу. У зв'язку з цим здобувачу слід визначити поняття і класифікацію цілей Європейського Союзу, їх види, способи їх закріплення в установчих документах. В свою чергу засновницькі договори окреслюють рамки повноважень ЄС, а також засоби їх реалізації.

З точки зору своєї компетенції Союз є організацією політичної влади, яка приймає юридично обов'язкові рішення як для держав-членів, так і для громадян. Але ці рішення мають різну правову силу, в залежності від сфери діяльності. Для розуміння цього питання потрібно проаналізувати сутність та особливості компетенції ЄС.

Лісабонська угода ввела новий поділ компетенції ЄС – на внутрішню та зовнішню. Внутрішня і зовнішня компетенція Союзу в свою чергу поділяються на явно виражену і ту, що мається на увазі.

Традиційно компетенція Європейського Союзу поділяється на виняткову, сумісну (паралельну) та додаткову. Доцільним є провести аналіз основних сфер діяльності Європейського Союзу та об'єм його повноважень (компетенції) у кожній з них. Розглянути порядок діяльності інститутів, на які покладено реалізація компетенції ЄС.

Здобувачу слід також розглянути співвідношення компетенції Європейського Союзу та держав-членів (принцип субсидіарності) та проаналізувати роль національних парламентів держав-членів у питанні контролю за дотриманням принципу субсидіарності в діяльності інститутів ЄС.

Закінчуючи розгляд теми компетенції, необхідно проаналізувати основні напрями та правові форми розширення повноважень Євросоюзу.

Джерела, рекомендовані до заняття:

Законодавство Європейського Союзу:

1. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union *Blackstone's EU Treaties and legislation*/ N.Foster (ed.). Oxford: Oxford University Press, 2014. pp.21-112

2. Protocol (No 2) on the application of the principles of subsidiarity and proportionality. *Blackstone's EU Treaties and legislation*/ N.Foster (ed.). Oxford: Oxford University Press, 2014. pp.125-128.

Основна література:

3. Муравйов В.І. (ред.), Шпакович О.М. та інші. Європейське право: право Європейського Союзу. Книга 1. Інституційне право Європейського Союзу. Підручник. Київ: Ін Юре, 2015. 312 с.

Додаткова література:

4. Захарченко Д. Співвідношення норм права Європейського Союзу та норм національного права. *Журнал європейського і порівняльного права*. 2019. Випуск 11 / 3-4. С. 114-120.

5. Лазовські А. Верховенство права Європейського Союзу: юридична авантюра, що окупилася. *Право України*. 2019. №6. С. 35-52.

6. Маринів І. І. Щодо питання дії міжнародного права в правопорядку Європейського Союзу. *Історія державотворчих процесів в Україні та зарубіжних країнах*: зб. наук. ст. та тез повідом. міжнар. наук. конф. (м.Харків, 23 листоп. 2017 р.). Харків, 2017. С. 343-351.
7. Небеська М.С. Особливості компетенції Європейського Союзу. Розмежування компетенції між Європейським Союзом і державами- членами. *Альманах міжнародного права*. 2017. Випуск 16. С. 70-78.
8. Право Європейського Союзу: основи теорії: підручник /за заг. ред. І.В.Яковюка. Харків: Право, 2019. 360 с.
9. Саракуца М.О. Роль національних парламентів держав-членів Європейського Союзу у дотриманні принципу субсидіарності в діяльності інститутів ЄС. *Вісник Одеського національного університету імені І.І.Мечникова*. Серія «Правознавство». 2018. Том 23. Випуск 1(32). С.199- 207. (в співавторстві).
10. Тітов Є.Б. Відповідальність представників держав-членів та персоналу на прикладі деяких інституцій Європейського Союзу. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія «ПРАВО»*. 2020. Випуск 29. С. 341-347.
11. Чаус Ю.В., Беспалова К.О., Дуднік Д.А. Домислювані повноваження Європейського Союзу крізь призму практики Суду Справедливості ЄС. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 747-751.
12. Юхимюк О. Еволюція системи загальних принципів права Європейського Союзу. *Історико-правовий часопис*. 2016. №1 (7). С.53-57.
13. Shukurov T. External competence of the EU for international agreements. *Журнал європейського і порівняльного права*. 2020. Випуск 12 (1-2). Р. 174-177.

Практичне заняття 4

Тема: Джерела європейського права.

Розгляд теоретичних питань.

1. Вертикальна структура права ЄС: загальна характеристика його джерел.
2. Джерела первинного права.
3. Вторинне (похідне) право ЄС.
4. Рішення Суду як джерела права ЄС.

Теми доповідей (на вибір):

1. Конституційний характер актів ЄС.
2. Порівняльний аналіз «законодавчих» та «не законодавчих» актів ЄС.
3. Специфіка правової дії джерел вторинного права Євросоюзу.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Як і в інших правових системах, термін «джерела права ЄС» означає зовнішні форми відбиття його юридичних норм, однак ці форми мають значні особливості. Для розуміння цього здобувачу потрібно проаналізувати подібності та відмінності джерел права Європейського Союзу і джерел інших правових систем (національного і міжнародного права), уважно ознайомитись з системою джерел права ЄС та їх співвідношенням з огляду юридичної сили, порядком їх опублікування та вступу в юридичну силу.

Здобувачу слід чітко уявити різницю між «первинним» та «вторинним» правом Союзу, між різними видами правових актів, що видаються органами ЄС, особливо розглянути рішення Суду ЄС як джерела прецедентного права.

Джерела, рекомендовані до заняття:

Законодавство Європейського Союзу:

1. Treaty on European Union, together with the complete text of the Treaty establishing the European Community. *Official Journal of the European Communities*. C 224 Volume 35, 31 August 1992.

Основна література:

2. Муравйов В.І. (ред.), Шпакович О.М. та інші. Європейське право: право Європейського Союзу. Книга 1. Інституційне право Європейського Союзу. Підручник. Київ: Ін Юре, 2015. 312 с.

3. Право Європейського Союзу: основи теорії: підручник /за заг. ред. І. В. Яковюка. Харків: Право, 2019. 360 с.

Додаткова література:

4. Комарова Т.В. Суд Європейського Союзу: розвиток судової системи та практики тлумачення права ЄС. Монографія. Харків: Право, 2018.528с.

5. Комарова Т. В. Суд ЄС та національні інтереси держав – членів Європейського Союзу. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 134. С. 190- 198.

6. Костюченко Я. М. Загальнотеоретичні підходи до міжнародно-правових форм співробітництва Європейського Союзу з третіми країнами. *Альманах міжнародного права*. 2016. Випуск 12. С.13-22.

7. Маринів І. І. Щодо питання дії міжнародного права в правопорядку Європейського Союзу. *Історія державотворчих процесів в Україні та зарубіжних країнах*: зб. наук. ст. та тез повідом. міжнар. наук. конф. (м. Харків, 23 листоп. 2017 р.). Харків, 2017. С. 343-351.

8. Стрельцова О. В. Джерела права Європейського Союзу (теоретичні аспекти): автореф. дис канд. юрид. наук : 12.00.01. К., 2008. 20 с.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ІНСТИТУЦІЙНА СТРУКТУРА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.

Практичне заняття 5

Тема: Інституційна структура Європейського Союзу: загальна характеристика та правовий статус політичних інститутів.

Розгляд теоретичних питань.

1. Основні інститути ЄС: загальна характеристика структури та повноважень.
2. Європейська Рада як інститут політичного керівництва ЄС.
3. Європейська Комісія: статус та повноваження.
4. Рада ЄС: особливості складу та принципи функціонування.

5. Європейський Парламент: формування, структура та повноваження.
6. Рахункова Палата – інститут фінансового контролю ЄС.
7. Основні механізми прийняття рішень інститутами ЄС.

Теми доповідей (на вибір):

1. Функціональна характеристика інституціональної системи ЄС.
2. Внутрішня структура та консультативні органи Ради Євросоюзу.
3. Зовнішньополітичні функції Європейської Комісії.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Інституційна структура Європейського Союзу має значну складність для вивчення, оскільки не має аналогів ані у внутрішньонаціональних структурах (система розподілу гілок влади), ані в міжнародних організаціях. Тому здобувачу потрібно спочатку уявити елементи поділу і взаємодії влади в структурі Європейського союзу, як співвідносяться один з одним поняття «інститут», «орган» та «установа» ЄС, які ознаки інститутів, що виділяють їх зі всіх органів ЄС, та як вони класифікуються з огляду на їхні повноваження.

Необхідно назвати джерела правового регулювання статусу органів Європейського Союзу: установчі договори, внутрішні регламенти та ін.

В рамках цієї теми здобувачу потрібно розглянути статус та повноваження таких основних інститутів як Європейська Рада, Рада ЄС, Європейська Комісія, Європейський Парламент та Рахункова Палата, а також проаналізувати основні механізми прийняття рішень в процесі діяльності Євросоюзу.

При дослідженні правового статусу кожного інституту та органу ЄС здобувачу рекомендується проводити його розгляд по елементах: склад та порядок формування, внутрішня організація, порядок роботи та прийняття рішень, повноваження, а також відповідальність.

Розглядаючи кількісний склад а також повноваження органів ЄС, здобувачу потрібно враховувати нововведення Лісабонської угоди.

Окремо потрібно зупинитись на розгляді процесу та основних механізмів прийняття рішень інститутами ЄС, класифікуючи їх як за інститутами, так і за

сферами діяльності, щодо яких приймаються рішення. Слід визначитися із правовим засадами бюджетного і законодавчого процесів Європейського Союзу.

Джерела, рекомендовані до заняття:

Законодавство Європейського Союзу:

1. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union *Blackstone's EU Treaties and legislation*/ N.Foster (ed.). Oxford: Oxford University Press, 2014. pp.21-112
2. Treaty on European Union, together with the complete text of the Treaty establishing the European Community. *Official Journal of the European Communities*. C 224 Volume 35, 31 August 1992.

Основна література:

3. Муравйов В.І. (ред.), Шпакович О.М. та інші. Європейське право: право Європейського Союзу. Книга 1. Інституційне право Європейського Союзу. Підручник. Київ: Ін Юре, 2015. 312 с.
4. Право Європейського Союзу: підручн. / за ред. Р. А. Петрова. 7-ге вид. Київ: Істина, 2017. 384 с.

Додаткова література:

5. Грицяк І.А. Правова та інституційна основа Європейського Союзу: Підручник/за заг. ред. М.Бойцун. Х.: «Магістр», 2009. 620 с.
6. Інституційна система Європейського Союзу: методичні рекомендації / М.Д. Василенко, О.В. Пасечник, В.В. Форманюк. О.: Симекс-прінт, 2018. 184 с.
7. Прокопенко Л. Л. Інституційна система ЄС: навч. посіб. /Л.Л. Прокопенко, О.М. Рудік, Н.М. Рудік. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2018. 220 с.

Практичне заняття 6

Тема: Судова система, консультативні та спеціалізовані органи ЄС.

Розгляд теоретичних питань.

1. Суд Європейського Союзу: статус та повноваження.
2. Трибунал: особливості юрисдикції.
3. Консультативні органи ЄС.
4. Агенції ЄС: статус та функції.

Теми доповідей (на вибір):

1. Засоби судового захисту в Європейському Союзі.
2. Форми судового захисту: опосередковане оскарження та преюдиціальна процедура.
3. Специфіка правового статусу «установ» ЄС (Європол, Євроюст, європейські агенції тощо).
4. Порівняльний аналіз повноважень Омбудсманів в державах-членах та Європ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Суд Європейського Союзу – особливий інститут, що уособлює в собі функції міжнародного, конституційного, адміністративного суду та має також деякі кримінальні повноваження. Протягом теми необхідно розглянути особливості судового захисту права в рамках ЄС: існування двох рівнів захисту – національного та наднаціонального.

Захист права ЄС у Суді ЄС складається з прямих та непрямих проваджень. Здобувачу потрібно проаналізувати наступні види проваджень:

- провадження проти держав-членів, що порушують свої зобов'язання за правом ЄС: підстави ініціювання, суб'єкти, порядок розгляду, характер рішень Суду ЄС.

- провадження проти інститутів, що ухвалюють незаконні правові акти ЄС: підстави ініціювання, суб'єкти, порядок розгляду, характер судових рішень.

- провадження проти незаконної бездіяльності інститутів ЄС: підстави ініціювання, суб'єкти, порядок розгляду, характер рішень Суду ЄС.

- преюдиціальні провадження: визначення, природа, суб'єкти, порядок розгляду, характер рішень Суду ЄС. Забезпечення Судом ЄС єдності в

застосуванні та тлумаченні права ЄС.

-позови, що подаються Комісією, і підстави для подання позовів.

Також в рамках цієї теми здобувачу потрібно розглянути статус та повноваження таких консультативних та спеціалізованих органів, як Комітет постійних представників, Економічний і Соціальний Комітет, установи Європейського Союзу. Слід визначити їх систему, її розвиток на сучасному етапі.

Важливим є також правовий статус Омбудсмана, порядок його обрання та припинення його повноважень. Здобувачу потрібно визначити повноваження Омбудсмана та порядок звернення до нього. Розкрити підстави та процедури розгляду Омбудсманом справ за фактами «порушення порядку управління» іншими органами ЄС.

Джерела, рекомендовані до заняття:

Законодавство Європейського Союзу:

1. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union *Blackstone's EU Treaties and legislation*/ N.Foster (ed.). Oxford: Oxford University Press, 2014. Pp.21-112.

Основна література:

1. Право Європейського Союзу: підручн. / за ред. Р. А. Петрова. 7-ге вид. Київ: Істина, 2017. 384 с.

Додаткова література:

2. Комарова Т.В. Суд Європейського Союзу: розвиток судової системи та практики тлумачення права ЄС. Монографія. Харків: Право, 2018. 528 с.

3. Комарова Т. В. Суд ЄС та національні інтереси держав – членів Європейського Союзу. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 134. С. 190- 198

4. Моїсєєва Є.О., Латишева М.О., Шалупня К.С. Діяльність Європолу та співпраця з Україною. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023.

5. №4. С. 714-717.

6. Чаус Ю.В., Беспалова К.О., Дуднік Д.А. Домислювані повноваження

Європейського Союзу крізь призму практики Суду Справедливості ЄС. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 747-751.

7. Шпакович О.М. Роль суду Європейського Союзу в становленні та розвитку європейського права. *Порівняльно-правові дослідження*. 2009. №1. С.58-63.

8. Komarova T. The Court of Justice of the European Union and International Legal Order. *Russian Law Journal*. 2017. Vol. 5, is. 3. P. 140–167.

9. Petrov R. The Impact of the Court of Justice of the European Union on the Legal System of Ukraine. *Право України*. 2019. №6. С. 53-68.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ЄС.

Практичне заняття 7

Тема: Європейське право в галузі захисту прав людини.

Розгляд теоретичних питань.

- 1.Розвиток захисту прав людини у праві ЄС.
- 2.Хартія Європейського Союзу про основні права 2000 р.:
передумови прийняття та склад.
- 3.Основні права та обов'язки людини та громадянина в ЄС.
- 4.Співробітництво ЄС та Ради Європи стосовно захисту прав людини.

Теми доповідей (на вибір):

- 1.Зміст та принципи застосування Хартії ЄС про основні права.
- 2.Порівняльне дослідження національного та європейського громадянства.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

В рамках цієї теми здобувачу потрібно розкрити інститут основ правового статусу людини і громадянина, його місце в системі права Європейського Союзу та джерела. Визначити способи закріплення принципів правового статусу особи в установчих договорах та інших джерелах права Європейського

Союзу.

Здобувачу слід звернути увагу на інститут громадянства Союзу на сучасному етапі, визначити перспективи його подальшого розвитку. Розглянути поняття і призначення гарантій прав і свобод, їх юридичне закріплення в актах ЄС.

Також тема розкриває особливості побудови системи основних прав в Хартії Європейського Союзу 2000 р. Необхідно визначити особисті (громадянські), політичні, економічні, соціальні і культурні права, гарантовані Європейським Союзом. Звернути увагу на права людини і права громадянина (права, зарезервовані для громадян Союзу). Проаналізувати основні новели, внесені Хартією, її місце серед джерел права ЄС, особливості її застосування в державах-членах.

Окремим питанням є співробітництво Європейського Союзу та Ради Європи у сфері захисту прав людини. Здобувачу потрібно розкрити правову та інституційну основу цього співробітництва, а також основні програми, що реалізуються цими об'єднаннями.

Джерела, рекомендовані до заняття:

Законодавство Європейського Союзу:

1. Charter of Fundamental Rights of the European Union. *Official Journal*. 2007. 14. 12. C 303. P. 0001-0016.

Основна література:

1. Право Європейського союзу. Європейське право прав людини (в питаннях і відповідях): навч.-довідк. посіб. / Т. В. Комарова, О. Я. Трагнюк, І. В. Яковюк та ін.; за заг. ред. і. в. Яковюка. Харків: Право, 2021. 256 с.

Додаткова література:

2. Маринів І. І. Взаємодія Суду Європейського Союзу із Європейським Судом з прав людини в аспекті захисту прав людини. *Право і суспільство*. 2019. № 5. С. 181-188.

3. Мельничук Н. І. Захист прав людини в Україні та Європейському

Союзі. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти*: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 23 листопада 2017 року) : у 2 ч. Полтава: Россава, 2017. Ч. 1. С. 92-94.

4. Міщенко А.В. Актуальні проблеми обмеження прав людини в країнах Європейського Союзу. *Журнал європейського і порівняльного права*. 2020. Випуск 12 (1-2). С.152-155.

5. Нечипоренко С.М., Чікірякін Д.В. Основні аспекти становлення та розвитку інституту захисту прав людини в Європейському Союзі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 532-534.

6. Рим О.М. Застосування Хартії основоположних прав Європейського Союзу та Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод у практиці Суду ЄС. *Журнал європейського і порівняльного права*. 2019. Випуск 11 / 3-4. С.55-63.

7. Саракуца М.О. Деякі аспекти реалізації політичних прав громадян Європейського Союзу. *Право і суспільство*. 2014. № 1. С. 42-48.

8. Саракуца М.О. Деякі аспекти закріплення прав громадян Європейського Союзу в Хартії про основні права. *Матеріали 73-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників економіко- правового факультету Одеського національного університету імені І.І.Мечникова* (28-30 листопада 2018 р., м. Одеса). Одеса: Фенікс, 2018. С.61-63.

9. Саракуца М. О. Інституційні гарантії прав людини в Європейському Союзі. *Правовий вимір конституційної та кримінальної юрисдикції в Україні та світі. Другі юридичні читання: матеріали Всеукраїнської дистанційної наукової конференції* (26 квітня 2019 року, м. Одеса) / За заг.ред. Л.О.Корчевної, І.А.Дришлюка; уклад. А.В.Левенець, О.В. Нарожна. Одеса: Фенікс, 2019. С. 80-83.

10. Янковський С. А. Інститут громадянства Європейського Союзу та тенденції його розвитку: дис канд. юрид. наук. К., 2014. 196 с.

Практичне заняття 8

Тема: Діяльність ЄС на міжнародній арені. Правове регулювання співробітництва України та ЄС.

Розгляд теоретичних питань:

1. Основні напрями зовнішньополітичної діяльності Євросоюзу.
2. Спільна зовнішня політика та політика безпеки (СЗПБ): специфіка правового регулювання. Верховний представник із закордонних справ та безпекової політики.
3. Спеціалізовані органи, підзвітні ВП.
4. Еволюція відносин ЄС-Україна. Правова база співробітництва України та Євросоюзу.
5. Східне Партнерство – сутність та участь України.
6. Інституційна структура співробітництва України та ЄС.
7. Угода про Асоціацію – процес прийняття та зміст. Адаптація українського законодавства до європейських стандартів.

Теми доповідей (на вибір):

1. Аналіз правових актів Європейського Союзу стосовно відносин з Україною.
2. Порівняльний аналіз статусу України та країн, які мають статус асоційованих держав.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Європейський Союз як комплексне політичне об'єднання підтримує тісні зв'язки з багатьма країнами світу, а також приймає активну участь не тільки в економічному, але й в політичному та в останній час навіть в безпековому розвитку Європи. Представництво ЄС на міжнародній арені здійснюється в двох напрямках і має багатокомпонентну систему. Здобувачу потрібно проаналізувати відносини Євросоюзу з третіми країнами, міжнародними організаціями в рамках комунітарного права ЄС, а також реалізацію Спільної

зовнішньої політики та політики безпеки.

Слід також розглянути статус та повноваження Верховного представника із закордонних справ та безпекової політики (ВП) та простежити формування та принципи функціонування спеціалізованих органів, підзвітних ВП.

Останнім часом Європейський Союз активно розвиває Європейську політику безпеки та оборони, для створення системи колективної безпеки для європейських держав. В рамках вивчення цієї теми здобувачу треба проаналізувати етапи формування, засоби реалізації та практичні результати нової політики ЄС.

Питання європейської інтеграції є провідним напрямком української зовнішньої політики. Тому здобувачу дуже важливо простежити основні етапи та правову основу стосунків нашої держави та ЄС, а також ознайомитися з реальними механізмами цього співробітництва.

Здобувачу необхідно провести правовий аналіз Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС, а також Спільної Стратегії ЄС щодо України як базових договорів, які стали основою для регулювання відносин ЄС та України впродовж багатьох років. Треба також розглянути механізми Європейської політики сусідства та Східного партнерства, які є додатковою силою подальшого розвитку.

Угода про асоціацію, прийнята у 2014 році, створює можливості для поглиблення торгівельних та економічних відносин між Україною та Європейським Союзом, зокрема, для створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі, посилення співробітництва на рівні політичного діалогу, ключовою ціллю якого є створення політичної асоціації між сторонами, посилення співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки. Підписання Угоди про асоціацію зумовлює радикальні зміни у правотворчій та правозастосовчій практиці. Здобувачу слід опрацювати основні положення Угоди та процес їх реалізації українською стороною, щодо основних напрямків співпраці з Європейським Союзом, а також сформулювати основні проблеми правового та практичного характеру, які стають на заваді ефективній реалізації

положень Угоди.

Адаптація українського законодавства до європейських стандартів має напрямки, як в політичній та економічній, так і в інших сферах. Здобувачу потрібно розкрити механізм та правові інструменти адаптації законодавства України до законодавства ЄС, проаналізувати останні проекти та програми, а також практичні результати їх втілення.

Джерела, рекомендовані до заняття:

Законодавство Європейського Союзу:

1. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. *Official Journal of the European Union*. C 306, Volume 50, 17 December 2007.

Законодавство України:

1. Лабораторія законодавчих ініціатив. План дій Україна – Європейський Союз та його законодавча імплементація. URL: <https://parlament.org.ua/2005/03/15/plan-dij-ukrayina-yevropejskij-soyuz-ta/>.

2. Офіційний державний сайт Міністерства закордонних справ. Договірно-правова основа співробітництва Україна – ЄС. URL: [https://mfa.gov.ua/yevropejska - integraciya/vidnosini-ukrayina-yes/dogovirno-spivrobitnictva-ukrayina-yes](https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/vidnosini-ukrayina-yes/dogovirno-spivrobitnictva-ukrayina-yes)

3. Порядок денний асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію: Міжнародний документ від 20.11.2009, 12.11.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_990#Text.

4. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Програма Верховної Ради України від 18.03.2004 № 1629-IV. *Офіційний Вісник України*. 2004. № 27.

5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Міжнародний документ від 27.06.2014. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

6. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами: Міжнародний документ від 14.06.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text

Основна література:

7. Муравйов В.І., Микієвич М.М. та інші. Європейське право: право Європейського Союзу. Книга 3. Право зовнішніх зносин Європейського Союзу. Підручник. Київ: Ін Юре, 2015. 408 с.

Додаткова література:

1. Sarakutsa M. The future of the Eastern Partnership: building a shared European home. *CES Working Papers Series of the Centre for EU Studies at the University of Iasi*. 2016. Volume VIII, Issue 4. P.716- 737 (в співавторстві).
2. Smyrnova K. Europeanization as a factor of Ukrainian legal order transformation. *Журнал європейського і порівняльного права*. 2020. Випуск 12 (1-2). Р. 45-48.
3. Анакіна Т.М. Особливості політики Східного партнерства у контексті європейської інтеграції України. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1501/1/Anakina_48_61.pdf.
4. Асоціація як новий формат відносин України з Європейським Союзом: політичний, правовий, економічний та інформаційний аспекти: монографія /за заг. ред. В.В. Копійки і М.С. Дорошка. К.: ВПЦ "Київський університет", 2018. 388 с.
5. Басенко Р.О. Шаравара Р.І., Аванесян Г.М. Теоретико-правові засади гармонізації законодавства України та Європейського Союзу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №3. С. 241-244.
6. Бережна К.В., Ігнатенко Є.О. Питання вступу України до Європейського Союзу в умовах його правової та інституційної реформ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 9/2021. С. 283-286.
3. Березовська І. А. Угоди про асоціацію в Європейському Союзі.

Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2014. Випуск 121 (частина I).

URL:<http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2385/2118>.

7. Березовська І.А. Практичні аспекти застосування норм права ЄС в законодавстві України на виконання Угоди про Асоціацію. *Журнал європейського і порівняльного права*. 2020. Випуск 12 (1-2). С. 66-70.
8. Божко В.М. Правове підґрунтя для адаптації права України до права Європейського Союзу. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Полтава, 23 листопада 2017 року): у 2 ч. Полтава: Россава, 2017. Ч. 1. С.10-14.
9. Задніпряна-Корінна М.Ю. Сучасні аспекти гармонізації національного законодавства та законодавства Європейського Союзу. *Альманах міжнародного права*. 2023. Випуск 29. С. 44-52.
4. Зіняк Л. В., Риндич Д. С. Інституційно-правовий механізм ЄС у сфері безпеки і оборони. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна*. Серія «ПРАВО». 2020. Випуск 29. С. 299-308.
5. Костюченко Я. М. Загальнотеоретичні підходи до міжнародно-правових форм співробітництва Європейського Союзу з третіми країнами. *Альманах міжнародного права*. 2016. Випуск 12. С.13-22.
10. Костюченко Я. М. Модель інституційного забезпечення реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №1. С. 133-137.
6. Лісабонський Договір: аналіз впливу на відносини між ЄС та Україною у міжнародній, безпековій та оборонній політиці/ Упорядники: Коломієць О.В, Золкіна М.Ю., Головнєв Д.В., К., 2011. 90 с.
11. Макаруха З.М. 10-а річниця заснування ініціативи ЄС «Східне партнерство»: нагода обговорити майбутнє Партнерства після 2020. *Журнал європейського і порівняльного права*. 2018. Випуск 9 (2). С. 17-

26.

12. Мороз О. Б. Проблеми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. *Альманах міжнародного права*. 2020. Випуск 23. С. 21-28.
13. Мушак Н. Б. Реалізація Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України. *Віче*. №6, березень 2015 URL: <http://veche.kiev.ua/journal/4639/>.
14. Переформатування європейської інтеграції: можливості і ризики для асоціації Україна-ЄС / В.Сіденко та ін. Київ: Заповіт, 2018. 214с.
7. Саракуца М.О. Місце Європейської служби зовнішньої діяльності в системі органів Європейського Союзу. *Правова держава*. 2012. № 15. С. 283-287.
8. Саракуца М.О. Правові засади Спільної Зовнішньої політики Європейського Союзу: загальнотеоретична характеристика: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Х., 2011. 202 с.
15. Селезньов В.Є. Європейська інтеграція України та реалізація європейських цінностей. *Право Європейського Союзу: сучасний стан, виклики та перспективи*: міжнар. наук. конф. (25 листоп. 2016 р., м. Одеса). Одеса: Фенікс, 2016. С.48-51.
16. Чулінда Л. І. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС як складова процесу інтеграції України до Європейського Союзу. *Журнал європейського і порівняльного права*. 2020. Випуск 12 (1-2). С. 119-125.
17. Яковюк І.В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2014. 474 с.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО НАПИСАННЯ ДОПОВІДІ

Доповідь – це вид самостійної науково-дослідницької діяльності, де автор розкриває суть досліджуваної проблеми, наводить різні точки зору, а також власні погляди щодо неї. Доповідь широко застосовується в навчальному процесі як спосіб оцінювання не тільки рівня підготовки здобувача, а ще і його вміння опрацьовувати різноманітні джерела інформації.

Вимоги до написання доповіді:

- здобувач самостійно обирає серед запропонованих викладачем тем, які містяться у плані практичного заняття;
- доповідь має бути написана державною мовою;
- повинна містити наукове дослідження, грамотно написана та оформлена, не бути скопійованою з одного джерела;
- доповідь повинна бути структурованою та містити самостійні висновки;
- текстовий редактор – *Microsoft Word*, формат сторінки A4, орієнтація – книжкова, поля – 20 мм; гарнітура – *Times New Roman*, кегель – 14, міжрядковий інтервал – 1,5, стиль – *Normal*;
- посилання на літературу подається у тексті доповіді обов'язково у квадратних дужках, двома цифрами, де перше число означає порядковий номер у списку використаних джерел, друге – номер сторінки цитованої роботи. Наприклад: [2, с. 34];
- список використаних джерел під назвою «**Список використаної літератури**» (жирний шрифт, курсив, вирівнювання по центру, кегель 14) розміщується наприкінці тексту і повинен оформлятися відповідно до ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні вимоги та правила складання».
- захист доповіді проходить на практичному занятті. Час виступу - до 5 хвилин, необхідно притримуватись рекомендованого часу доповіді;
- у разі, якщо практичне заняття відбувається в оф-лайн форматі, здобувач може підготувати презентацію разом з доповіддю, якщо практичне

заняття відбувається он-лайн, можливо просто підготувати презентацію з даної теми.

Зразок титульного аркуша

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА
Кафедра конституційного права та правосуддя**

**Доповідь
тема**

Прізвище здобувача

Одеса – 2023

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Поняття європейської інтеграції.
2. Європейський Союз: поняття, склад, громадяни, офіційні мови та символи.
3. Територія ЄС та Шенгенський простір – спільні риси та відмінності.
4. Основні теорії сутності Європейського Союзу
5. Особливості правової природи ЄС.
6. Основні методи регулювання Європейського права.
7. Умови приєднання та виходу зі складу ЄС.
8. Розвиток інтеграційних ідей у Європі з 14 ст. до кінця Другої Світової війни.
9. Європейське Товариство вугілля та сталі.
10. Створення Європейського Економічного Співтовариства. ЄВРАТОМ.
11. Еволюція ЄЕС до ЄС: від Римського Договору до Маастрихтських угод.
12. Основні етапи розширення ЄС.
13. Створення Європейського Союзу (ЄС). Маастрихтська угода.
14. Амстердамська угода - загальна характеристика.
15. Конституція для Європи – сутність та причини провалу ратифікації.
16. Лісабонська угода – процес прийняття та основні новели.
17. Система та структура європейського права.
18. Європейське право: основні принципи дії.
19. Принципи субсидіарності та пропорційності.
20. Відповідальність держав-членів за порушення європейського права.
21. Відповідальність ЄС за порушення європейського права.
22. Установчі договори як основа правової системи ЄС.
23. Джерела вторинного права – особливості та класифікація.
24. Прецедентне право Європейського Союзу.
25. Співвідношення європейського та міжнародного права.

- 26.Співвідношення європейського та національного права держав-членів.
- 27.Поняття та правова природа компетенції Євросоюзу.
- 28.Класифікація видів компетенції ЄС.
- 29.Міжнародна правосуб'єктність Європейського Союзу.
- 30.Інституційна структура ЄС – поняття, склад та класифікація.
31. Основні інститути ЄС - загальна характеристика правового статусу.
32. Європейський Парламент: особливості статусу та порядок формування.
- 33.Структура та повноваження Європейського Парламенту. Парламентський контроль.
- 34.Законодавчий процес в ЄС.
- 35.Європейська Рада як інститут політичного керівництва ЄС.
- 36.Європейська Комісія головний інститут наднаціонального права. Склад та порядок формування.
37. Повноваження та відповідальність Європейської Комісії.
38. Рада ЄС: структура та особливості функціонування.
39. Порядок роботи та процедура голосування в Раді Європейського Союзу.
40. Статус та юрисдикція Суду ЄС.
41. Загальна характеристика Суду Першої інстанції.
- 42.Особливості судового захисту в системі Європейського Союзу. Позови, що подаються Комісією, і підстави для подання позовів.
43. Консультативні та спеціалізовані органи ЄС: статус та повноваження.
44. Рахункова палата (Палата Аудиторів) – статус та повноваження.
45. Правовий статус «установ» Європейського Союзу.
46. Європейський Союз та його громадяни. Громадянство в ЄС.
47. Права людини та європейське право.
48. Гарантії та обмеження прав людини та громадянина в управі ЄС.
49. Співробітництво ЄС та Ради Європи в питаннях захисту прав людини.
50. Правовий аналіз Хартії Європейського Союзу про основні права (2000).
51. Правові основи зовнішньої політики Європейського союзу.

52. Європейська дипломатична служба – порядок формування, повноваження.
53. Президент ЄР та Верховний представник з питань зовнішньої політики: статус та повноваження.
54. Еволюція відносин Україна – ЄС.
55. Правове регулювання співробітництва ЄС і України – основні напрямки.
56. Адаптація українського законодавства до європейських стандартів.
57. Східне Партнерство – сутність та порядок реалізації.
58. Інституційна структура співробітництва України та ЄС.
59. Угода про Асоціацію між Україною та ЄС – правова сутність, структура та зміст.
60. Перспективи розвитку ЄС.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Нормативний матеріал:

Законодавство України:

1. Лабораторія законодавчих ініціатив. План дій Україна – Європейський Союз та його законодавча імплементація. URL: <https://parlament.org.ua/2005/03/15/plan-dij-ukrayina-yevropejskij-soyuz-ta/>.
2. Офіційний державний сайт Міністерства закордонних справ. Договірно-правова основа співробітництва Україна – ЄС. URL: <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/vidnosini-ukrayina-yes/dogovirno-pravova-spivrobitnictva-ukrayina-yes>
3. Порядок денний асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію: Міжнародний документ від 20.11.2009, 12.11.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_990#Text.
4. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Програма Верховної Ради України від 18.03.2004 № 1629-IV. *Офіційний Вісник України*. 2004. № 27.
5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Міжнародний документ від 27.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
6. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами: Міжнародний документ від 14.06.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text

Законодавство Європейського Союзу:

1. Charter of Fundamental Rights of the European Union. *Official Journal*. 2007. 14. 12. C 303. P. 0001-0016.
2. European Council. Copenhagen Criteria/ European Council. URL: http://europa.eu/rapid/press-release_DOC-93-3_en.htm?locale=en
3. Protocol (No 2) on the application of the principles of subsidiarity and

- proportionality. Blackstone's EU Treaties and legislation/ N.Foster (ed.). Oxford: Oxford University Press, 2014. pp.125-128.
4. Treaty on European Union, together with the complete text of the Treaty establishing the European Community. *Official Journal of the European Communities*. C 224 Volume 35, 31 August 1992.
 5. Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts. Luxemburg, 1997. (Амстердамський Д-р 1997 р.).
 6. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. *Official Journal of the European Union*. C 306, Volume 50, 17 December 2007.

Основна література:

1. Європейський Союз : навч. посіб. /А. О. Бояр (кер. авт. кол.), Н. П. Карпчук, Н. І. Романюк та ін.; за ред. А. О. Бояра, С. В. Федонюка. Київ : ФОП Маслаков, 2020. 600 с.
2. Мальська М. П. Антонюк Н. В. Основи європейської інтеграції: підручник. Київ: Центр учб. л-ри. 2019. 320 с.
3. Муравйов В.І. (ред.), Шпакович О.М. та інші. Європейське право: право Європейського Союзу. Книга 1. Інституційне право Європейського Союзу. Підручник. Київ: Ін Юре, 2015. 312 с.
4. Муравйов В.І. (ред.), Смирнова К.В. та інші. Європейське право: право Європейського Союзу. Книга 2. Матеріальне право Європейського Союзу. Підручник. Київ: Ін Юре, 2015. 456 с.
5. Муравйов В.І., Микієвич М.М. та інші. Європейське право: право Європейського Союзу. Книга 3. Право зовнішніх зносин Європейського Союзу. Підручник. Київ: Ін Юре, 2015. 408 с.
6. Право Європейського Союзу: підручн. / за ред. Р. А. Петрова. 7-ге вид. Київ: Істина, 2017. 384 с.
7. Право Європейського Союзу: основи теорії: підручник /за заг. ред. І. В.

Яковюка. Харків: Право, 2019. 360 с.

8. Право Європейського союзу. Європейське право прав людини (в питаннях і відповідях): навч.-довідк. посіб. / Т. В. Комарова, О. Я. Трагнюк, І. В. Яковюк та ін.; за заг. ред. і. в. Яковюка. Харків: Право, 2021. 256 с.

Додаткова література:

1. Аракелян М. Р. Право Європейського Союзу: підручн. для студ. вищих навч. закладів. Одеса : Фенікс, 2012. 390 с.
2. Асоціація як новий формат відносин України з Європейським Союзом: політичний, правовий, економічний та інформаційний аспекти. Монографія / Копійка В.В., Дорошко М.С., Кондратенко О.Ю. та ін. К.: ВПЦ "Київський університет", 2018. 389с.
3. Басенко Р.О. Шаравара Р.І., Аванесян Г.М. Теоретико-правові засади гармонізації законодавства України та Європейського Союзу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №3. С. 241-244.
4. Березовська І. А. Угоди про асоціацію в Європейському Союзі. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2014. Випуск 121 (частина І). URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2385/2118>.
5. Березовська І.А. Практичні аспекти застосування норм права ЄС в законодавстві України на виконання Угоди про Асоціацію. *Журнал європейського і порівняльного права*. 2020. Випуск 12 (1-2). С. 66-70.
6. Бережна К.В., Ігнатенко Є.О. Питання вступу України до Європейського Союзу в умовах його правової та інституційної реформ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №9. С. 283- 286.
7. Божко В.М. Правове підґрунтя для адаптації права України до права Європейського Союзу. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу : теоретичні та практичні аспекти*: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 23 листопада 2017 року): у 2 ч. Полтава: Россава, 2017. Ч. 1. С.10-14.
8. Бойчук Д.С., Галич К.В., Ходосов О.О. Щодо питання виходу держав-членів із Європейського Союзу: процедура, причини та перспективи.

Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 8. С. 502-506.

9. Гладенко О.М. Міжнародно-правове співробітництво України з Європейським Союзом у сфері Спільної зовнішньої політики та політики безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. О., 2010.
10. Грицяк І.А. Правова та інституційна основа Європейського Союзу: Підручник/за заг. ред. М.Бойцун. Х.: «Магістр», 2009. 620 с.
11. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навчальний посібник / В.В. Копійка, Т.І. Шинкаренко; за ред. Л.В. Губерського. 2-ге вид., виправл. і доповн. К.: Знання, 2012. 759 с.
12. Задніпряна-Корінна М.Ю. Сучасні аспекти гармонізації національного законодавства та законодавства Європейського Союзу. *Альманах міжнародного права*. 2023. Випуск 29. С. 44-52.
13. Захарченко Д. Співвідношення норм права Європейського Союзу та норм національного права. *Журнал європейського і порівняльного права*. 2019. Випуск 11 / 3-4. С. 114-120.
14. Зіняк Л. В., Риндич Д. С. Інституційно-правовий механізм ЄС у сфері безпеки і оборони. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна*. Серія «ПРАВО». 2020. Випуск 29. С. 299-308.
15. Інституційна система Європейського Союзу: методичні рекомендації / М. Д. Василенко, О. В. Пасечник, В. В. Форманюк. О.: Симекс-прінт, 2018. 184 с.
16. Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с.
17. Комарова Т.В. Суд Європейського Союзу: розвиток судової системи та практики тлумачення права ЄС. Монографія. Харків: Право, 2018. 528с.
18. Комарова Т. В. Суд ЄС та національні інтереси держав – членів Європейського Союзу. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 134. С. 190- 198.
19. Костюченко Я. М. Загальнотеоретичні підходи до міжнародно-правових форм співробітництва Європейського Союзу з третіми країнами. *Альманах*

- міжнародного права*. 2016. Випуск 12. С.13-22.
20. Костюченко Я. М. Модель інституційного забезпечення реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №1. С. 133-137.
21. Лазовскі А. Верховенство права Європейського Союзу: юридична авантюра, що окупилася. *Право України*. 2019. №6. С. 35-52.
22. Лісабонський Договір: аналіз впливу на відносини між ЄС та Україною у міжнародній, безпековій та оборонній політиці/ Упорядники: Коломієць О.В, Золкіна М.Ю., Головнєв Д.В., К., 2011. 90 с.
23. Макаруха З.М. 10-а річниця заснування ініціативи ЄС «Східне партнерство»: нагода обговорити майбутнє Партнерства після 2020. *Журнал європейського і порівняльного права*. 2018. Випуск 9 (2). С. 17-26.
24. Маринів І. І. Щодо питання дії міжнародного права в правопорядку Європейського Союзу. *Історія державотворчих процесів в Україні та зарубіжних країнах*: зб. наук. ст. та тез повідом. міжнар. наук. конф. (м. Харків, 23 листоп. 2017 р.). Харків, 2017. С. 343-351.
25. Маринів І. І. Взаємодія Суду Європейського Союзу із Європейським Судом з прав людини в аспекті захисту прав людини. *Право і суспільство*. 2019. № 5. С. 181-188.
26. Мельничук Н. І. Захист прав людини в Україні та Європейському Союзі. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти*: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 23 листопада 2017 року) : у 2 ч. Полтава: Россава, 2017. Ч. 1. С. 92-94.
27. Міщенко А.В. Актуальні проблеми обмеження прав людини в країнах Європейського Союзу. *Журнал європейського і порівняльного права*. 2020. Випуск 12 (1-2). С.152-15.
28. Моїсєєва Є.О., Латишева М.О., Шалупня К.С. Діяльність Європолу та співпраця з Україною. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 714-717.

29. Мороз О.Б. Проблеми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. *Альманах міжнародного права*. 2020. Випуск 23. С. 21-28.
30. Муравйов В. Захист прав людини в Європейському Союзі. *Право України*. 2011. N 6. С. 85-100.
31. Небеська М.С. Особливості компетенції Європейського Союзу. Розмежування компетенції між Європейським Союзом і державами-членами. *Альманах міжнародного права*. 2017. Випуск 16. С. 70-78.
32. Нечипоренко С.М., Чікірякін Д.В. Основні аспекти становлення та розвитку інституту захисту прав людини в Європейському Союзі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 532-534.
33. Олександров О.С. Розвиток спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу. Перспективи для України. URL: <http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/Aleksandrov-91492.pdf>.
34. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / М.В. Буроменський, Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова та ін.; за заг. ред. М. В. Буроменського. Х. : Право, 2015. 328 с.
35. Основи права Європейського Союзу: підручник / [Л.І. Адашис, Т.М. Анакіна, С. М. Вихрист та ін.]; за заг. ред. Т. Л. Сироїд ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 590 с.
36. Право Європейського Союзу: навч.-метод. посіб. для практ. занять та самостійної роботи / за ред. М. Р. Аракеляна; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». О.: Фенікс, 2019. 144 с.
37. Переформатування європейської інтеграції: можливості і ризики для асоціації Україна-ЄС / В.Сіденко (керівник проекту) та ін. Київ: Заповіт, 2018. 214 с.
38. Прокопенко Л. Л. Інституційна система ЄС: навч. посіб. /Л.Л. Прокопенко, О.М. Рудік, Н.М. Рудік. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2018. 220 с.
39. Рим О.М. Застосування Хартії основоположних прав Європейського Союзу та Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод у

- практиці Суду ЄС. *Журнал європейського і порівняльного права*. 2019. Випуск 11/ 3-4. С.55-63.
40. Саракуца М.О. Деякі аспекти реалізації політичних прав громадян Європейського Союзу. *Право і суспільство*. 2014. № 1. С. 42-48.
41. Саракуца М.О. Деякі аспекти закріплення прав громадян Європейського Союзу в Хартії про основні права: *Матеріали 73-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І.І. Мечникова* (28-30 листопада 2018 р., м. Одеса). Одеса: Фенікс, 2018. С. 61-63.
42. Саракуца М. О. Інституційні гарантії прав людини в Європейському Союзі. *Правовий вимір конституційної та кримінальної юрисдикції в Україні та світі. Другі юридичні читання: матеріали Всеукраїнської дистанційної наукової конференції* (26 квітня 2019 року, м. Одеса) / За заг.ред. Л. О.Корчової, І.А. Дришлюка; уклад. А.В.Левенець, О.В.Нарожна. Одеса: Фенікс, 2019. С. 80-83.
43. Саракуца М.О. Компетенція Європейського Союзу та контроль національних парламентів за її реалізацією. *Наукові інновації та передові технології: журнал*. 2022. № 2(4). С.111-122.
44. Саракуца М. О. Концепція демократії у діяльності ЄС щодо сприяння розвитку фундаментальних цінностей в Україні (розд. в кол. монографії) / *Імплементация міжнародних стандартів у сфері дотримання і захисту прав людини в правову систему України: колективна монографія* / за ред. д.ю.н., проф. Корчової Л.О., к.ю.н., доц. Кузнецової З.В. О.: Фенікс, 2017. С. 192-214.
45. Саракуца М.О. Місце Європейської служби зовнішньої діяльності в системі органів Європейського Союзу. *Правова держава*. 2012. № 15. С. 283-287.
46. Саракуца М.О. Правовий аналіз Лісабонського Договору. *Правова держава*. 2008. № 10. С. 291-296.

47. Саракуца М.О. Правові засади Спільної Зовнішньої політики Європейського Союзу: загальнотеоретична характеристика: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Х., 2011. 202 с.
48. Саракуца М. О. Правовий статус висококваліфікованих працівників-мігрантів в Європейському Союзі. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 25-26 січня 2019 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив». С. 96–99.
49. Саракуца М.О. Пілюк С.В. Правове регулювання боротьби з нелегальною міграцією в ЄС у сучасних умовах. *Альманах міжнародного права*. 2020. Випуск 23. С. 37-46.
50. Саракуца М.О., Ячменська М.М. Роль національних парламентів держав-членів Європейського Союзу у дотриманні принципу субсидіарності в діяльності інститутів ЄС. *Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*. Серія «Правознавство». 2018. Том 23. Випуск 1(32). С.199-207.
51. Стрельцова О. В. Джерела права Європейського Союзу (теоретичні аспекти): автореф. дис канд. юрид. наук : 12.00.01. К., 2008. 20 с.
52. Стрельцова О. В. Конституціоналізація процесу асоціації України з Європейським Союзом: Теорія та практика: Монографія. 2017. 532 с.
53. Тетарчук І. В. Європейське право (право Європейського Союзу). Для підготовки до іспитів. Навчальний посібник. Центр навчальної літератури (ЦУЛ). 2020. 158 с.
54. Тітов Є.Б. Відповідальність представників держав-членів та персоналу на прикладі деяких інституцій Європейського Союзу. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна*. Серія «ПРАВО». 2020. Випуск 29. С. 341-347.
55. Чайковська В.В. Про пряму дію Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у правовій системі України. *National law journal: theory and practice*. 2015. №6. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua>

/archive/2015/3/part_2/23.pdf.

56. Чаус Ю.В., Беспалова К.О., Дуднік Д.А. Домислювані повноваження Європейського Союзу крізь призму практики Суду Справедливості ЄС. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 747-751.
57. Чулінда Л. І. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС як складова процесу інтеграції України до Європейського Союзу. *Журнал європейського і порівняльного права*. 2020. Випуск 12 (1-2). С. 119-125.
58. Шамраєва В. М. Політика безпеки та оборони ЄС: еволюція формування. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія «ПРАВО»*. 2020. Випуск 29. С.369-377.
59. Шевчук Б. Засади функціонування Європейського Союзу. *Збірник наукових праць*. 2015. Вип. 44 С. 21-28.
60. Шпакович О. Принципи субсидіарності та пропорційності у праві Європейського Союзу. *Право України*. 2012. N 3/4. С. 321-329.
61. Шпакович О.М. Роль суду Європейського Союзу в становленні та розвитку європейського права. *Порівняльно-правові дослідження*. 2009. №1. С.58-63.
62. Юхимюк О. Еволюція системи загальних принципів права Європейського Союзу. *Історико-правовий часопис*. 2016. №1 (7). С. 53-57.
63. Якименко Х. Основні підходи щодо розуміння правового статусу Європейського Союзу. *Вісник Академії. правових наук України*. Харків: Право, 2008. № 2. С. 262-272.
64. Яковлєв В. В. Brexit як майбутній прецедент застосування статті 50 Договору про Європейський Союз. *Альманах міжнародного права*. 2017. Випуск 17. С. 29-38.
65. Яковюк І.В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України: дис канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2014. 474 с.
66. Янковський С. А. Інститут громадянства Європейського Союзу та тенденції його розвитку: дис... канд.юрид.наук: 12.00.11. К., 2014. 196 с.
67. Arnall Anthony, Chalmers Damian (eds.). *The Oxford Handbook Of European*

- Union Law. Oxford University Press, 2015. 1048 p.
68. Craig P., de Búrca G. EU Law. Text, Cases and Materials Oxford, 2015. 1198 p.
69. Fairhurst, Morano-Foadi, Neller's. Law of the European Union. Pearson Education, 2020. 703 p.
70. Foster Nigel. European Law. Directions. Second Edition. New York: Oxford University Press, 2008.
71. Kaczorowska A. European Union Law. London, 2011. 1256 p.
72. Komarova T. The Court of Justice of the European Union and International Legal Order. *Russian Law Journal*. 2017. Vol. 5, is. 3. P. 140–167.
73. Luzzatto Gardner A., Eizenstat S. New Treaty, New Influence? *Foreign Affairs*. New York:Mar/Apr 2010. Vol. 89, Iss. 2, p. 104-119.
74. Peterson J. Shackleton. The institutions of the European Union/ 2nd ed. Oxford university press, 2006.
75. Petrov R. The Impact of the Court of Justice of the European Union on the Legal System of Ukraine. *Право України*. 2019. №6. С. 53-68.
76. Piris J.-C. The Lisbon Treaty. A Legal and Political Analysis. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
77. Polakiewicz J. The European Union's Charter of Fundamental Rights and the European Convention on Human Rights – Competition or Coherence in Fundamental Rights Protection in Europe. *European Review of Public Law*. 1996-2002.Vol. 14 (43), № 1. P. 863.
78. Sarakutsa M. The future of the Eastern Partnership: building a shared european home. *CES Working Papers Series of the Centre for EU Studies at the University of Iasi*. 2016. Volume VIII, Issue 4. P.716- 737 (в співавторстві).
79. Shukurov T. External competence of the EU for international agreements. *Журнал європейського і порівняльного права*. 2020. Випуск 12 (1-2). P. 174-177.
80. Smyrnova K. Europeanization as a factor of Ukrainian legal order transformation. *Журнал європейського і порівняльного права*. 2020. Випуск 12 (1-2). P. 45-48.

Електронні інформаційні ресурси

ОФІЦІЙНІ ІНТЕРНЕТ-ДЖЕРЕЛА ЄС:

1. Офіційний Сайт Європейського Союзу: <http://www.europa.eu>.
2. Європейська Комісія: http://ec.europa.eu/index_en.htm
3. Рада ЄС: <http://www.consilium.europa.eu/en/european-council/>
4. Парламент ЄС: <http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/en/>
5. Європейський Центральний Банк: <http://www.ecb.europa.eu>
6. Агентства в ЄС: http://europa.eu/agencies/index_en.htm
7. Офіс офіційних публікацій Європейського Союзу: <http://publications.europa.eu>

НОРМАТИВНІ АКТИ ТА ДОКУМЕНТИ ЄС

1. База даних законодавства ЄС: <http://eur-lex.europa.eu/en/index.htm>
2. Офіційний журнал ЄС: <http://eur-lex.europa.eu/JOIndex.do?ihmlang=en>
3. Інформація про законодавчий процес на офіційному сайті ЄС. URL: http://europa.eu/eu-law/decision-making/procedures/index_en.htm
4. Treaties: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm>

ІНТЕРНЕТ-ДЖЕРЕЛА УКРАЇНИ:

Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. Комітет асоціації. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yeuropejska-integraciya/vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu/dvostoronni-organi-asociaciyi-ukrayina-yes/komitet-asociaciyi>.

Євроінтеграційний портал Україна – Європа. Парламентський комітет асоціації. URL: <http://eu-ua.org/parlamentskyy-komitet-asociaciyi>

Національна платформа Форуму громадянського суспільства Східного партнерства. URL: <http://eap-csf.org.ua/778/>

Європейський простір URL: <https://euprostir.org.ua/opportunities>

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ЄСВС – Європейське Співтовариство вугілля і сталі
ЄЕС – Європейське економічне співтовариство
Євратом – Європейське співтовариство атомної енергії
ЄСт – Європейське Співтовариство

ЄС – Європейський Союз

ЄСА – Єдиний Європейський Акт

ЄПС – Європейське Політичне Співробітництво
Договір про ЄС – Договір про Європейський Союз
Суд ЄС – Суд Європейського Союзу

ООН – Організація Об'єднаних націй

ЄП, Європарламент – Європейський Парламент
ЄК, Єврокомісія – Європейська Комісія

ЄЦБ – Європейський Центральний банк
Європол – Європейське поліційне відомство
КОРЕПЕР – Комітет постійних представників
ЕВС – Економічний Валютний союз

ЕКОСОК – Економічний і Соціальний Комітет
ЄПС – Європейська політика сусідства

Сфера СЗБП – сфера спільної зовнішньої та безпекової політики
Сфера ВСКП – сфера внутрішніх справ та кримінального правосуддя
СхП – Східне партнерство

УА – Угода про Асоціацію

Навчальне видання

ОСНОВИ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Електронний методичний посібник
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності 081 Право

Електронне практичне видання

Укладач

Саракуца Марія Олександрівна

Затвердж. авт. 26.06.2023. Шрифт Times New Roman.
Системні вимоги: операційна система сумісна з програмним
забезпеченням для читання файлів формату PDF.
Обсяг 0,9 МБ.

Оригінал-макет розроблено в авторській редакції.
Кафедра конституційного права та правосуддя
Економіко-правовий факультет
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058